

लाल पतंग

गीता धर्मराजन
चित्रे
एस. सेनराय
अनुवाद
शशांक वि. कुळकर्णी

लाल पतंग

गीता धर्मराजन

चित्रे

एस. सेनराय

अनुवाद

शशांक वि. कुळकर्णी

ISBN 81-237-3742-4

पहिली आवृत्ती : 1985 (शके 1907)

तिसरी आवृत्ती : 1990 (शके 1912)

चौथी आवृत्ती : 1990 (शके 1912)

पाचवी आवृत्ती : 1992 (शके 1914)

सहावी आवृत्ती (सुधारित) : 2002 (शके 1923)

सातवी आवृत्ती : 2003 (शके 1924)

मूळ © गीता धर्मराजन, 1985

मराठी अनुवाद © नॅशनल बुक ट्रस्ट, इंडिया, 1985

Red Kite (Marathi)

रु. 12.00

संचालक, नॅशनल बुक ट्रस्ट, इंडिया, ए-5 ग्रीन पार्क
नवी दिल्ली-110 016 यांनी प्रकाशित केले.

सायंकाळचे सात वाजले होते. त्या लहानशा धाब्याच्या दुकानाच्या दरवाजातून चंद्रकिरणांनी हळूच डोकावले. लाल पतंगास माहीत होते की आपला मालक रामू आता दुकान बंद करील आणि घरी जाईल. दुकानाच्या एका कोपऱ्यात लाल पतंग टांगलेला होता. आणखी दहा पतंग सकाळीच आले होते. ते त्या कोपऱ्यात अडकवले होते. पण आता मात्र फक्त लाल पतंग शिल्लक होता. कारण बाकीचे त्याचे सर्व मित्र विकले गेले होते.

रामू दुकान बंद करायची तयारी करित आहे, हे बघून लाल पतंगाच्या गालावरून एक अश्रू ओघळला. पण प्रत्यक्ष पाहणाऱ्यास वाटले असते की ही मजा चंद्रप्रकाशामुळेच झाली आहे. 'का बरे मला कोणी विकत घेत नाही? कशासाठी?' ...लाल पतंग स्वतःशीच विचार करित होता.

खरे सांगायचे तर तो इतर पतंगाच्या मानाने दिसायला सुंदर नव्हता. तो जरी नवीन असला तरी त्याच्या लाल कागदासारख्या कातडीवर एक काळा डाग होता. असे वाटत होते, त्याने पुष्कळ दिवस उन्हात काढलेले आहेत. एकदाही दुकानाच्या बाहेर पाऊल ठेवलेले नसले तरी तो सुकलेला आणि फार ऊन-पाऊस खाल्लेला असा दिसत होता. आणि त्यामुळे तो फार जुना, वयस्कर असा वाटत होता. पण त्याला दुकानांमध्ये येऊन फक्त दोनच दिवस झाले होते.

लाल पतंगाचे डोळे भरून येण्यास सुरुवात झाली आणि दुःखाश्रूमुळे नाकालाही त्रास होत होता. इतक्यात त्याला कोणीतरी ओढल्यासारखे वाटले. त्याने अप्पूला ओळखले. अप्पू! रामूचा मुलगा. तो जवळच असलेल्या शाळेत शिकत होता. रात्री वडिलांना मदत करण्यासाठी म्हणून तो दुकानात येत असे.

“बाबा, बाबा! मी आमच्या वर्गात पहिला आलो!” लाल पतंगाने अप्पूचा आनंदी आवाज ऐकला. अप्पू घुटमळत हळू आवाजात सांगत होता, “बाबा ऐका ना! मला हा लाल पतंग हवा आहे. द्या ना बाबा!” अप्पू विनवणी करीत होता.

लाल पतंगास आश्चर्य वाटले. आनंदाने आपले हृदय बंद पडते की काय असे त्याला वाटत होते.

अप्पूने पतंग छातीशी घट्ट धरला. लाल पतंगात अप्पूच्या हृदयाचे ठोके स्पष्टपणे ऐकू येत होते.

“हं.” कावळ्यासारखी मान उंच करीत रामू शांतपणे म्हणाला, “ठीक, घेऊन जा.”

अप्पूचे छोटेसे हात लाल पतंगाभोवती हळुवारपणे वेढले गेले. लाल पतंगाच्या शरीरातून आनंदाची लहर निघून गेली.

‘मी आकाशात उंच उंच उडत असेन.’ लाल पतंग स्वतःलाच पुन्हा पुन्हा सांगत

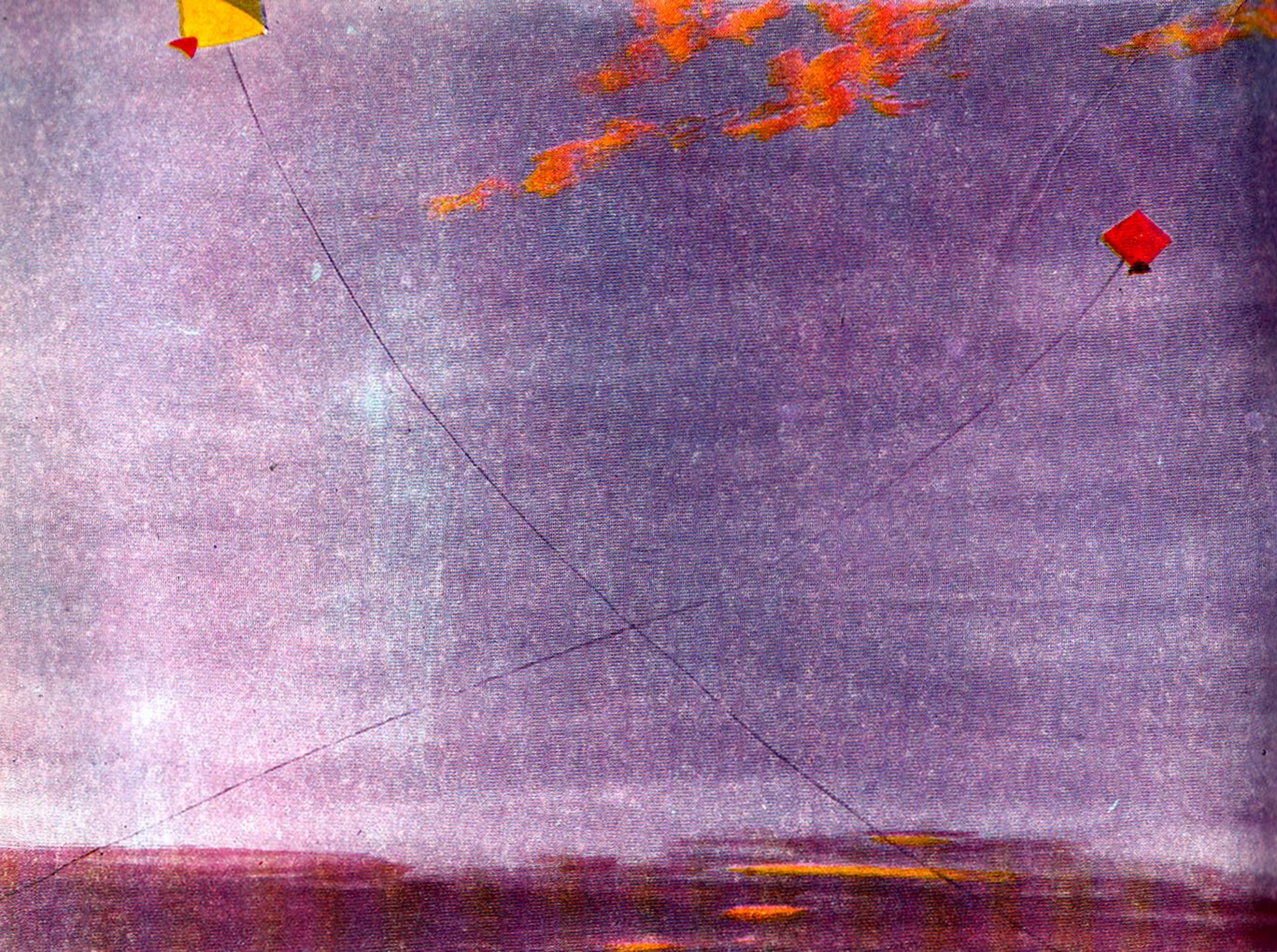

होता. त्याचा नशिबावर विश्वासच बसत नव्हता. झोपताना हिरव्या पतंगाबरोबर उडण्याविषयीच्या केलेल्या कल्पना आणि हिरव्या पतंगाने सांगितलेल्या गंमतीजमती तो आठवू लागला.

हिरवा पतंग प्रथम सर्वात वर असे. तो रामूचा आवडता पतंग होता. पण आता रामू हा दुकानात अत्यंत मग्न असे. तो जुने बाजूला ठेवत असे. हिरवा पतंग हा त्याची शुभ वस्तू बनला होता. रामूला आपले नशीब वर आणण्यास हिरवा पतंगच कारणीभूत होता, असे वाटे.

“मला उडण्याविषयी सांग ना,” लाल पतंग हिरव्या पतंगास विनवणी करीत होता. कपाळावर काही आठव्या पाडत हिरवा पतंग म्हणाला, “ठीकाय, तू उडण्यासाठी असा दिवस निवडला पाहिजेस, ज्या दिवशी वारा जोराचा असेल. पण लक्षात ठेव, वारा हा जास्त जोराचाही असू नये. तरीपण मला वाटते तुझी बांबूची चौकट चांगलीच मजबूत आहे. तेव्हा भ्यायचं काही कारण नाही. मला पक्कं आठवतंय की, मला मुर्शिदाबादमध्ये तयार केलं गेलं होतं आणि चांगल्या मांज्याच्या शोधार्थ रामूला फिरावं लागलं.” रामू हाही चांगला पतंग उडवणाऱ्यांपैकी एक होता.

हिरव्या पतंगास जेव्हा त्याचे जुने दिवस आठवले, त्या वेळी त्याचे डोळे मागच्या आठवणीने उजळून निघाले. तो पुष्कळ गोष्टी सांगत होता. ढगांचे बदलते स्वरूप,

वाऱ्याचे वेगवेगळे मार्ग आणि पतंगाचे मजेशीर युद्ध हे सर्व त्याने अनुभवले होते. त्याला त्या आगळ्या आठवणींची मजाच वाटत होती.

लाल पतंग शांतपणे सर्व ऐकत होता आणि शेवटी त्याने हिरव्या पतंगाला विचारले, “कृपा करून मी चांगले उडण्याकरिता काय करू शकतो, ते सांग.”

“तू! तू काय करू शकतोस? लक्षात ठेव, तू फक्त एक पतंग आहेस. हे सर्व तुला उडविणाऱ्या मुलावर अवलंबून असते. त्यानं मांजा व्यवस्थित जोडला पाहिजे. त्यानं तुला मोठ्या मैदानात उडविले पाहिजे. म्हणजे तुला या मूर्ख टेलिफोन तारांचा अडथळा येणार नाही,” हिरवा पतंग समजावून सांगत होता.

तरीपण लाल पतंग उत्सुकतेने विचारू लागला, “चांगले उडण्याकरता नक्कीच काहीतरी करू शकेन.” पण जरी हिरवा पतंग अनुभवाने मोठा होता, तरी यावर काही सांगू शकत नव्हता.

लाल पतंग दुकान सोडत असताना अप्पूजवळ होता. त्याने दोऱ्याच्या रिठाला घट्ट पकडले होते, तेव्हा त्याने हिरव्या पतंगाची थरथर ऐकली. हिरवा पतंग त्याला शुभेच्छा देत होता.

त्या रात्री लाल पतंग आकाशातील तारे बघत व चंद्रकिरणातील धुळीकणांचे निरीक्षण करित होता.

तो आता झोपणारच होता, इतक्यात त्याला कोणीतरी ओढले. त्याने अर्धवट झोपलेल्या डोळ्याने बघितले, तेव्हा त्याला अप्पूचा चमकता चेहरा दिसला.

“आता आपण खूप पतंग काटण्यासाठी जाऊयात,” अप्पू पुटपुटला आणि लाल पतंगाला घेऊन तो गावाबाहेरील मैदानाकडे पळाला.

अप्पू विचार करत होता की आपल्याला खूप चांगला पतंग मिळाला आहे. कोणी जर मांज्याला स्पर्श केला, बोट जरी लावले, तर त्याचे बोट कापले जाईल. ‘मला खात्री आहे की नक्कीच तो इतर पतंगाना काटेल.’

लाल पतंग त्याच्याकडे बघून गालातल्या गालात हसत होता. अप्पूसारख्याच्या हातून उडणे म्हणजे तो स्वतःला नशीबवान समजत होता. कारण अप्पूही लाल पतंगासारखाच महत्वाकांक्षी होता.

पण अप्पूने या अगोदर कधीच पतंग उडविला नव्हता आणि लाल पतंगासही हवेत उडण्याची किंवा तरंगण्याची कला माहीत नव्हती. लाल पतंग जरी वर गेला असता, तरी तो कोलांटी उडी मारून खालीच आला असता आणि भान हरपून अप्पू प्रयत्न करीतच राहिला असता.

“मला सरावाची अत्यंत गरज आहे,” लाल पतंग स्वतःचे समाधान करीत म्हणाला. पण याच वेळी त्याला आपल्या अपयशाचे वाईट पण वाटत होते. तो

पूर्णपणे थकला आणि दुखावला गेला होता. पण त्याला जास्त दुःख वाटत होते, ते इतर पतंगाच्या खिजवण्याचे.

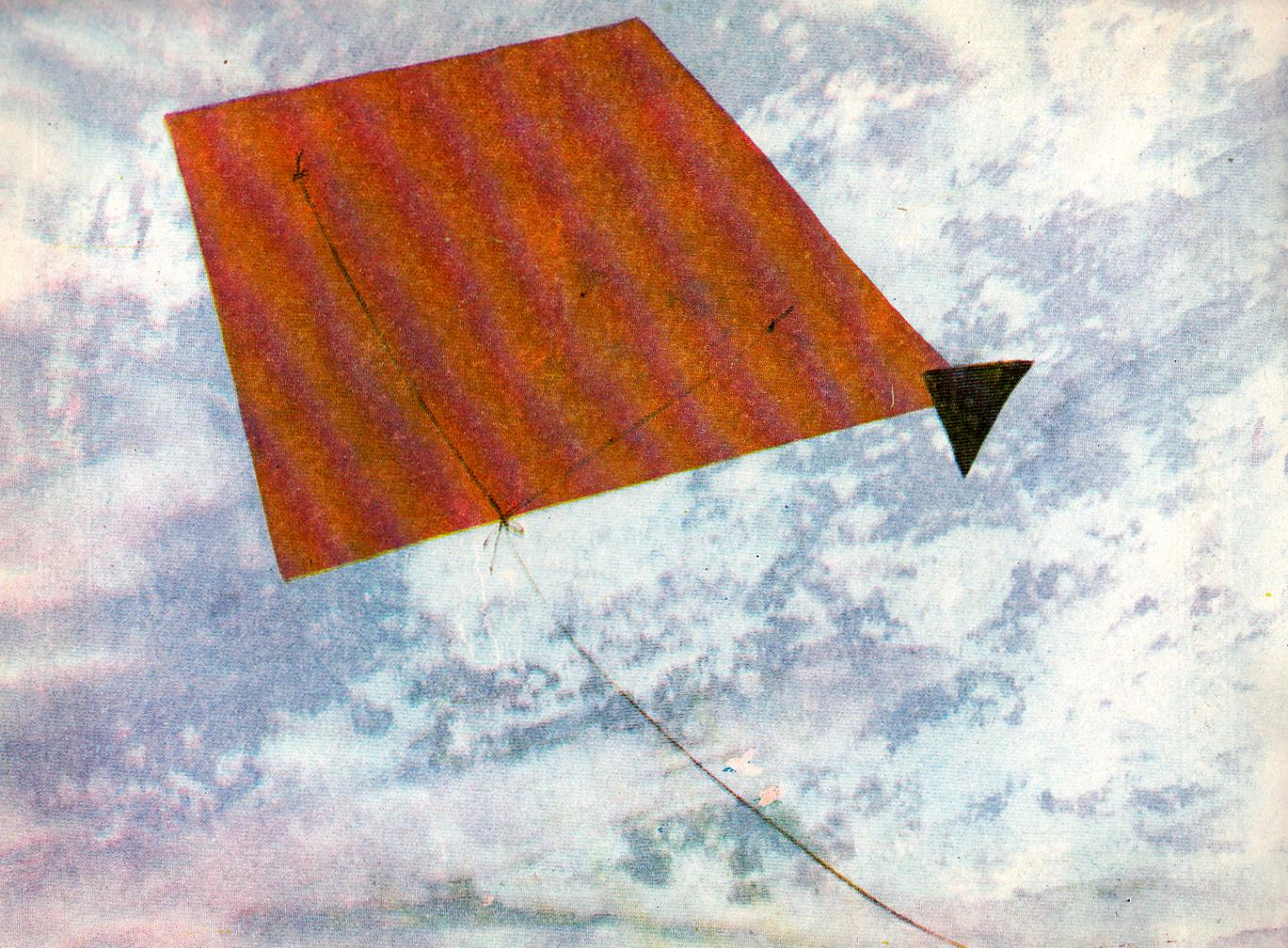
“एक तर अगोदर दुकानाबाहेर आला नाहीस. आणि आता आला आहेस, तर मैदानाबाहेर गेला नाहीस. मग का बरं तू एखाद्या झाडावर अथवा टेलिफोन तारांवर अडकून पडत नाहीस रे? म्हणजे तरी उडत राहशील!” सर्व पतंग त्याला चिडवीत होते.

“हुर्या! हुर्यो!” करीत जांभळा पतंग चिडवू लागला आणि म्हणू लागला, “तू तर उडूही शकत नाहीस व बोलूही शकत नाहीस. मग तू करू तरी काय शकतोस?” सर्व पतंग त्याला फिदी फिदी हसू लागले.

दुःखाने लाल पतंगास वाटू लागले की या चिडविण्यापेक्षा अप्पूने सरळ पतंग उडविणे सोडून देऊन घरी जावे. म्हणजे मग मी एका कोपऱ्यात जो दडून बसेन, तो पुन्हा बाहेर येणारच नाही.

असा विचार करीत असताना त्याला एक युक्ती सुचली व तो विचार करू लागला, ‘जेव्हा मी वर असेन तेव्हा जास्त आडवा होऊ नये आणि जर जास्तच आडवा झालो तर वारा माझ्या अंगावर बसून मला वर नेण्याऐवजी खालीच ढकलेल.’

आणि पुढच्या वेळेस लाल पतंगाने शक्यतो उंच आणि झाडासारखा सरळ

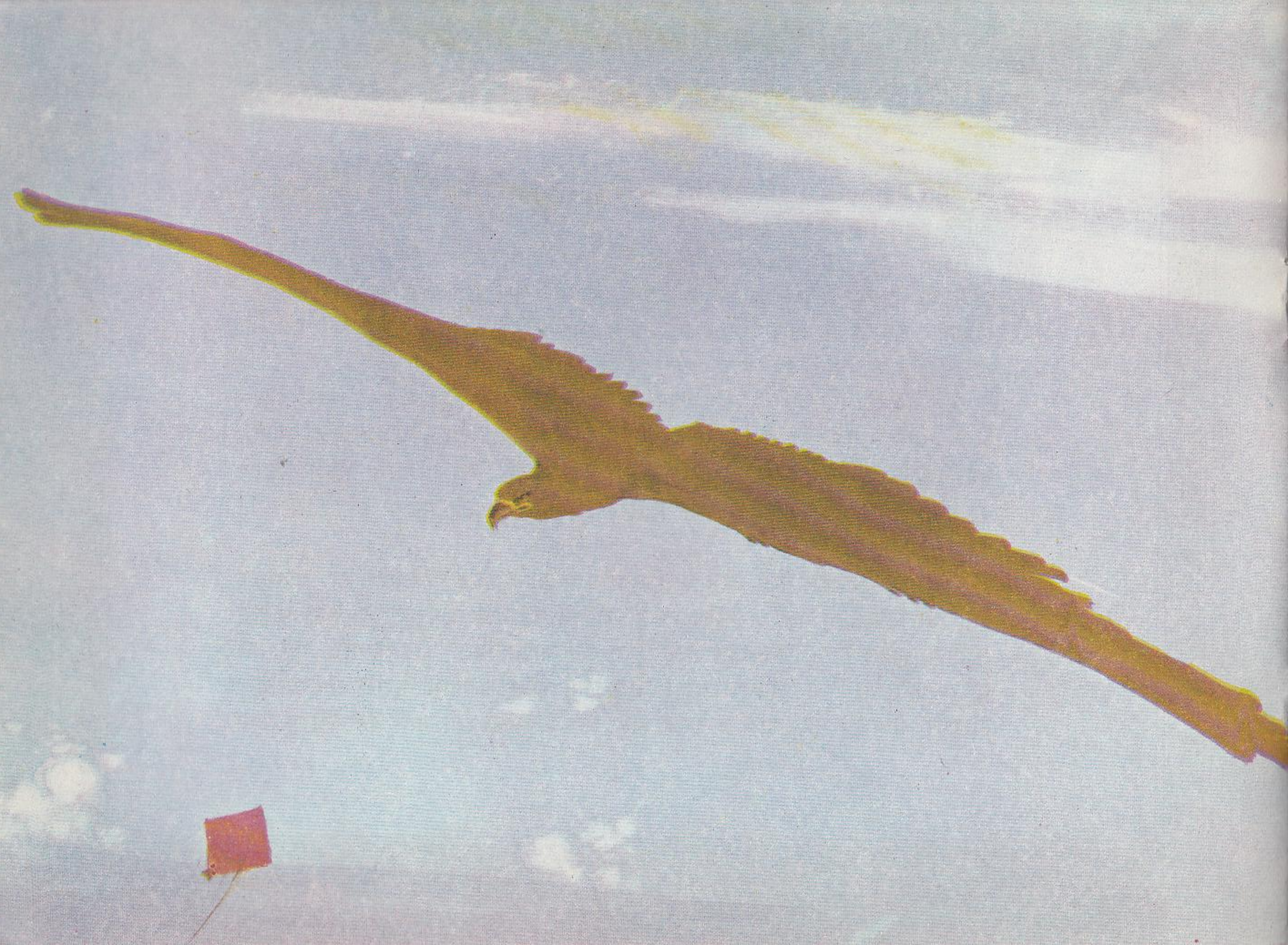

होण्याचा प्रयत्न केला. पण यामुळेही त्याला जास्त फायदा झाला नाही. फक्त त्यामुळे त्याला हवेत गिरकी मारता आली.

लाल पतंग परत विचारात गर्क झाला, 'मला प्रयत्नशील राहिले पाहिजे. जरासे डोके वर ठेवले पाहिजे आणि वाऱ्याशी झुंजण्याऐवजी त्याच्याच मदतीने वर गेले पाहिजे. त्यामुळे मी अजून उंचावर जाईन आणि हेही लक्षात ठेवावयास हवे की वाऱ्याला नेहमी मागे ठेवण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे.'

मग पुढच्या वेळेस तो वर गेला आणि हवेशी काटकोन करू लागला. परत जेव्हा त्याने रागाने गिरकी घेतली तेव्हा मात्र तो हवेत बरोबर उभा झाला. आता मात्र त्याला आपण बरोबर असल्याची जाणीव झाली. इतर पतंगांचा विचार करणे व थकणे या गोष्टी तो पूर्णपणे विसरला. त्याला आता फक्त उडावेसेच वाटू लागले.

जसा तो उंचावर गेला तसा वारा त्याच्या जवळून शीळ वाजवत गेला. थोड्याच अंतरावर ठिपक्यांचे पंख असलेला गरूड पक्षी त्याच्या नजरेस पडला. तो स्वतःभोवती संथपणे तरंगत होता. एवढ्यात लाल पतंग उंच जाण्याकरता ओढला गेला. वारा तर खूपच जोराचा होता आणि उंचावर असलेल्या लाल पतंगास भरारी मारण्यासाठी खरोखर वाऱ्याशी तोंड द्यावे लागणार होते. पण हा गरूडपक्षी मात्र कसलेही परिश्रम

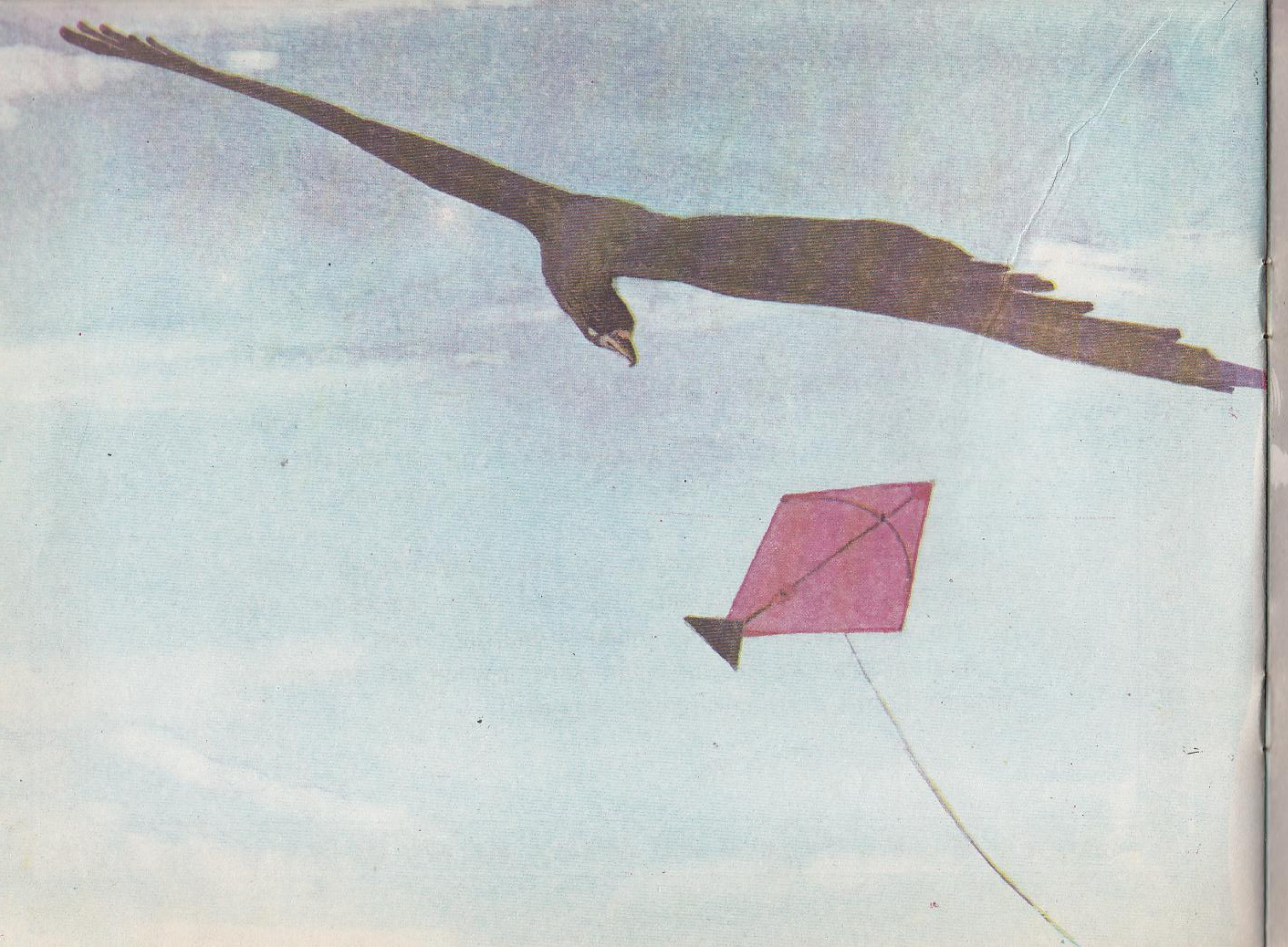
घेता डौलाने उडत होता. लाल पतंगास त्याच्या सारखेच उडावेसे वाटू लागले. हळूहळू तो गरूड पक्ष्याच्या जवळ आला व थोड्याच ओढाताणीत तो त्याच्याजवळ पोहचला आणि म्हणाला, “मला तुझ्यासारखंच उडावंसं वाटतं.”

गरूडपक्षी म्हणाला, “तुझा प्रयत्न काही फार वाईट नाही! इतर पतंगाच्या मानाने तू फार ऊंचावर आहेस!” लाल पतंगास गरूडासारखा मोठा पक्षी असे बोलताना पाहून आश्चर्य वाटले. त्यामुळे त्याला थोडा धीटपणा आला. लाल पतंगाने उत्सुकतेने विचारले, “कृपा करून तू मला तुझ्यासारखं उडायला शिकवशील काय?”

यावर गरूड शांतपणे उत्तरला, “ठीक आहे...पण मला पतंगांविषयी जास्ती माहिती नाही, तरी पण बघू या...” इतक्यात लाल पतंगास ओढल्यासारखे झाले आणि “अच्छा, बरंय पुन्हा भेटू,” म्हणून त्याने नव्या मित्राचा निरोप घेतला. मग तो झटपट खाली खेचला गेला.

दुसऱ्या दिवशी लाल पतंग पुन्हा वर येत होता. यावेळी मात्र त्याला गरूड पक्ष्याबरोबरीने उडणे सोपे वाटत होते. “वा,” गरूड ऊत्तेजन देत म्हणाला, “तू खरोखरच पूर्वीच्या काळातल्या मोठ्या पतंगाप्रमाणे प्रगती करत आहेस.”

गरूडाच्या जवळ राहणे जरी लाल पतंगास कठीण वाटत होते, तरी लाल पतंगाने चौकसपणे विचारले, “कोणत्या पतंगाबद्दल म्हणालास?”

गरूड सांगू लागला, “आम्ही लहान असताना आमचे आजोबा आम्हाला गोष्टी सांगत असत. तेव्हाच मी डमरी थुक्कल याच्याविषयी ऐकले होते.”

“तो कोण होता?” लाल पतंगाची उत्सुकता वाढली. गरूड पुढे सांगू लागला,” तो एक पतंग होता. तो शंभर वर्षांपूर्वी याच आकाशात उडत असे. तो एक सुंदर पतंग होता. त्याच्या कातडीवर एक तारा आणि चंद्रकोर असे चित्र होते. राजकुमार यावर बसत, हा राजा बहादूरशहा जफरच्या मोगल दरबारतील उत्कृष्ट पतंग उडविणारा होता. त्याच्याजवळ हा डमरी थुक्कल असे. शिवाय राजा हा खुद्द एक उत्कृष्ट पतंग उडवणारा होता.

लाल पतंगास आश्चर्य वाटले, ‘राजाही पतंग उडवीत असे!’ त्याला खरोखरच आश्चर्याचा धक्का बसला.

“हो, राजा आणि राणीसुद्धा. माझे आजोबा सांगत, यमुना नदीच्या किनारी राजकुमार, राजा, राणी आणि दरबारी लोक हे सर्व जमत असत आणि नंतर पतंगाचे युद्ध सुरू करीत असत.” गरूड स्तुती करत सांगू लागला, “आणि त्यावेळेस खरोखर हा डमरी सर्वात उंचावर असे. त्याचा आकाशातील पराक्रम पाहून वाटत असे, किती शूर व सुंदर पतंग आहे हा,” गरूड पक्षी कौतुकाने सांगत राहिला आणि लाल पतंगालाही डमरीचा अभिमान वाटू लागला. तो न राहवून

म्हणाला, “खरोखरच मी जर त्याला पाहिले असते, तर त्याच्यावर अत्यंत प्रेम केले असते.”

लाल पतंगाची उमेद बघून गरूड शांतपणे म्हणाला, “तू जर तुझे असेच प्रयत्न चालू ठेवलेस तर मला खात्री आहे, तू सुद्धा डमरी म्हणून संबोधला जाशील.”

लाल पतंगास अत्यंत आश्चर्य वाटले, “मी!” लाल पतंगाचा स्वतःवर विश्वास बसत नव्हता.

“का बरं नाही होणार?” लाल पतंगाकडे तिरपी दृष्टी टाकत गरूड ठामपणे उत्तरला, “फक्त तुला आत्मविश्वास असला पाहिजे.”

लाल पतंग म्हणाला, “मी प्रयत्न करीन.” गरूडाबरोबरच्या चर्चेनंतर लाल पतंगाच्या डोक्यात सारखे डमरी थुक्कलचे विचार घोळत राहिले. पुढे जेव्हा जेव्हा अप्पू मोकळा असे आणि लाल पतंगास मैदानावर नेत असे, तेव्हा लाल पतंग जोराचा वारा आणि शांत वारा यांना कसे तोंड द्यायचे ते शिकला. हे काम खरोखर अत्यंत कठीण होते. पण लाल पतंगाची खात्री झाली होती आणि त्याला कळले होते, की काम जर कठीण नसेल तर ते काम करण्यात काहीच मजा येत नाही. आणि उडणे हे कठीण काम जरी असले तरी त्यामध्ये फक्त मजाच आहे. त्याला आता फक्त ही मजाच लुटाविशी वाटू लागली.

एके दिवशी तो जमिनीपासून हजारो फूट उंच उडाला आणि तरीही अजून उंच जातच राहिला. जसजसा तो वर जाऊ लागला तसा वाऱ्याचा जोर वाढतच गेला. इतक्यात त्याला जोराचा झटका बसला व त्याने लहान मुलांचे ओरडणे ऐकले.

ते ओरडत होते.

“अरे तो पहा लाल पतंग काटला गेला. राजूच्या निळ्या पतंगाने त्याला काटले, अरे पहा पहा, पहा,” मुले आरडाओरडा करित होती.

लाल पतंगाने मैदानातील हिरवळीकडे बघितले. तो मुलांचे धावणे, पळणे, ओरडणे बघू शकत होता. ते सर्व लाल पतंगास पकडावयाचा प्रयत्न करित होते. लाल पतंगास वाटले, ‘मला पकडता आहात काय.’

लाल पतंग कल्पना करू लागला की, ‘दोरा नसलेल्या पतंगासारखाच आता मी खाली येईन.’ या कल्पनेने तो दुःखी झाला. ‘किंवा मग टेलिफोन तारांवर अडकून पडेन,’ या विचाराने खरोखर तो हैराण झाला.

पण गंमत अशी झाली की लाल पतंग खाली आलाच नाही. उलट वाऱ्याने त्याला ढगाच्या दिशेने उंचावर ढकलले.

आनंदी शूर आणि स्वतंत्र असा हा लाल पतंग खरोखर नशीबवान ठरला. त्याने

खूप उड्या मारल्या आणि हवेच्या प्रत्येक लहरीबरोबर तो उंच उंच भराऱ्या मारू लागला.

तो अजूनही तसाच उंचावर आहे. एखादे दिवशी जर तुम्ही पाहण्याचा प्रयत्न केला, तर तुम्हाला सूर्याच्या अगदी जवळ तरंगत असलेला लाल ठिपका दिसेल. लक्षात ठेवा, तो ठिपका दुसरा तिसरा कोणी नसून आपला उडण्यात तरबेज असलेला लाल पतंगच आहे.

रु. 12.00

ISBN 81-237-3742-4

नॅशनल बुक ट्रस्ट, इंडिया